

ZADARSKI PROTOMAJSTOR ANDRIJA DESIN

Emil Hilje

UDK 72.033.5 (497.5 Zadar) "13": 929 Desin, A.
Izvorni znanstveni rad
Emil Hilje
Filozofski fakultet u Zadru

Na osnovi dosad nepoznatih arhivskih podataka autor rekonstruira lik zadarskog protomajstora Andrije Desina, čiju je djelatnost moguće pratiti od 1350. do 1394. godine.

Arhivske vijesti otkrivaju da je Andrija bio projektant obnove Kaštela sv. Mihovila na Ugljanu, svetišta Crkve sv. Mihovila, crkve u Samostanu sv. Katarine, te palače trgovca Nikole Mihovilova u Zadru, a na temelju stilskih podudarnosti, te uloge što ju je imao u anžuvinskom Zadru, može mu se pripisati i projekt obnove crkava na posjedima Rogovskog samostana (Čokovac, Rogovo, Gorica, sv. Filip i Jakov), svetišta Crkve sv. Ambroza u Ninu, te sjevernog broda Crkve sv. Šime u Zadru.

Posebno je pak značajno to da Andrija nije bio graditelj već isključivo projektant - arhitekt, što baca novo svjetlo i na ukupnu sliku o procesu realizacije arhitektonskih cjelina u onodobnoj Dalmaciji.

Djelatnost zadarskih umjetnika tijekom kasnog srednjeg vijeka bez sumnje je među najbolje istraženima u Hrvatskoj.¹ Međutim, obilje arhivske građe koja je omogućila takvo poznavanje, ujedno je uvjetovalo i to da nekolicina zadarskih djelatnika kasnoga srednjeg vijeka ostane nedovoljno poznata.² Naime, značaj i uloga pojedinih ličnosti u okvirima umjetničke dje-

¹ Usporedi *C. Fisković*, *Zadarski sredovječni majstori*, Split 1959; *I. Petricioli*, *Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike*, Zagreb, 1972; *N. Klaić - I. Petricioli*, *Zadar u srednjem vijeku*, Zadar, 1976; *E. Hilje*, *Gotičko slikarstvo u Zadru* (doktorska disertacija, u rukopisu), Zadar, 1993; osim ovih sveobuhvatnih radova postoje i mnogobrojni članci (osobito oni I. Petriciolija) o pojedinim djelatnicima ili spomenicima temeljeni na arhivskoj građi.

² Usporedi *E. Hilje*, *Šibenski klesar Petar pok. Mateja iz Padove u Zadru*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, Sv. 31(18), Zadar, 1993, str. 156.

latnosti u Zadru mnogo su veći nego bi se to na osnovi dosad poznatih podataka moglo zaključiti, pa tako i slika cjelokupnog ambijenta zadarske srednjovjekovne umjetnosti još nije cjelovita.

Jedna od takvih ličnosti zasigurno je zadarski protomajstor³ Andrija Desin, djelatnik vrlo značajan u procesu recepcije oblika gotičke arhitekture na području Zadra.⁴ Osnovne podatke o protomajstoru Andriji donosi C. Fisković,⁵ no on ga pogrešno poistovjećuje s drugim graditeljem istog imena Andrijom Desinom zvanim Brusac.⁶ I. Petricioli ističe njegovu ulogu projektanta apsida Crkve sv. Mihovila,⁷ ali ne bavi se posebno njegovom umjetničkom ličnošću. Međutim, novija arhivska istraživanja otkrivaju pravo mnoštvo podataka o životu ali i o djelatnosti protomajstora Andrije, koji pokazuju ne samo značenje njegove umjetničke aktivnosti, već i ugled što ga je, kao jedan od najistaknutijih pučana, uživao u anžuvinskom Zadru.⁸ Smatram stoga potrebnim iznijeti sve dosad poznate podatke o majstoru, te na temelju njih rekonstruirati njegov umjetnički lik, ali i širi kontekst uzusa graditeljske djelatnosti u kasnosrednjovjekovnom Zadru.

ARHIVSKI PODACI

Protomajstor Andrija član je graditeljske obitelji. Naime, već je njegov otac Desa, sin štitara Ivana, bio protomajstor,⁹ a braća Stjepan, koji se spominje od 1369. do 1378. godine,¹⁰ i Juraj, koji se spominje 1372. godine,¹¹ marangoni. O njihovoj graditeljskoj djelatnosti nema podataka, osim za Stjepana koji se obvezao pokriti dormitorij Franjevačkog samostana u Zadru,

³ O značenju i upotrebi termina »protomagister« bit će više riječi poslije.

⁴ Usporedi *E. Hilje*, n. dj. (1), str. 19.

⁵ *C. Fisković*, n. dj. str. 13-14.

⁶ Usporedi *E. Hilje*, Djelatnost zadarskih graditelja na zadarskom otočju koncem 14. i početkom 15. stoljeća, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Sv. 30(17), Zadar, 1992, str. 128, bilj. 15.

⁷ *N. Klaić - I. Petricioli*, n. dj. str. 509, 518, 550.

⁸ Druga polovina 14. stoljeća, vrijeme vladavine Anžuvinaca, za Zadar je period blagostanja i samosvijesti, jedno od najsvjetlijih razdoblja u povijesti komune (usporedi zbornik »Dalmacija u vrijeme anžuvinske vlasti«, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, br. 23(10), Zadar, 1984, str. 221-259).

⁹ *N. Klaić - I. Petricioli*, n. dj. str. 509; *T. Smičiklas*, Codex diplomaticus (dalje CD) IX, str. 330, 394.

¹⁰ *N. Klaić - I. Petricioli*, n. dj., str. 509; Povijesni arhiv u Zadru (dalje PAZd), Zadarski bilježnici (dalje ZB), Petrus Perençanus, B I, F I/VI, fol. 16'; Isto, F I/XII, fol. 11; Isto, F I/XIV, fol. 14'; Isto, fol. 38'; Isto, fol. 51; Isto, fol. 55'; Isto, F I/XVII, fol. 1; Isto, fol. 29; Isto, B II, F II/II, fol. 28; Isto, F II/III, fol. 20'; Isto, fol. 35; Isto, F II/VI, fol. 13'; Isto, F II/VIII, fol. 27'; Petrus de Serçana, B II, F 2, fol. 11'; Isto, fol. 19'; Isto, F 6, fol. 3; Isto, B I, F I/4, fol. 92'.

¹¹ *N. Klaić - I. Petricioli*, n. dj. str. 509; PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XVII, fol. 2'; Isto, fol. 25'. U prvom od dva navedena dokumenta Juraj se osamostaljuje od svoje majke Fumije, pa se može zaključiti da je bio najmlađi od braće. Međutim, u kasnijim se zadarskim dokumentima više ne spominje, dakle je li odse-lio ili umro.

no taj posao nije sam obavio već je 14. studenog 1370. godine angažirao za taj rad graditelja Blaža Jakovljeva Vodopiju, da bi se četrnaest dana poslije dvojica majstora udružili.¹²

Sam pak majstor Andrija marangon pok. protomajstora Dese prvi se put spominje 28. veljače 1350. godine u trenutku kada, polazeći na hodočašće u Rim, a kao izvršitelj triju oporuka, imenuje svojim zastupnikom plemića Krešu pok. Domalda Vidova Zadulina.¹³

Dana 29. rujna 1354. godine Andrija se spominje kao svjedok,¹⁴ 7. lipnja 1355. godine kupuje vinograd u Lukoranu,¹⁵ 23. srpnja iste godine ponovno svjedoči,¹⁶ a 28. veljače sljedeće godine opet kupuje zemlju u Lukoranu.¹⁷

Ponovno se spominje tek 20. ožujka 1368. godine,¹⁸ kada otkupljuje iz zaloga jednu zidinu svog oca kod Arsenala.¹⁹

Andrija 8. studenog 1369. godine još jednom svjedoči. U tom se dokumentu prvi put javlja s titulom protomajstora, a navodi se i da mu je otac bio protomajstor.²⁰

Dana 13. srpnja 1370. godine Andrija se spominje kao izvršitelj oporuke Ivane pok. Ivana,²¹ a 17. srpnja i 4. kolovoza kao svjedok.²² Ponovno se kao izvršitelj oporuke Ivane pok. Ivana spominje 29. rujna 1370. godine,²³ 30. rujna svjedoči,²⁴ 8. studenog zajedno s Krešom Civalelijem uzima u zakup Nevidane na Pašmanu od Samostana sv. Krševana,²⁵ a 24. studenog iste godine još jednom svjedoči.²⁶

Godine 1373. 7. ožujka Andrija svjedoči,²⁷ 29. kolovoza iste godine prima 130 dukata za troškove pri popravku neke kuće,²⁸ a 9. rujna, zajedno sa svojim poslovnim partnerima zlatarom Produlom i bačvarom Greškom plaća dio najamnine za vinograd na Dugom otoku.²⁹

¹² PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XIV, fol. 38', 51.

¹³ J. Stipišić, Spisi zadarskog bilježnika Franje Manfreda de Surdis iz Piacenze 1349-1350., Zadar, 1977, str. 118-119.

¹⁴ PAZd, ZB, Andreas de Canterio, B un, F III, fol. 27.

¹⁵ PAZd, ZB, Andreas de Canterio, B un, F IV, fol. 32'.

¹⁶ PAZd, ZB, Andreas de Canterio, B un, F IV, fol. 40.

¹⁷ PAZd, ZB, Andreas de Canterio, B un, F V, fol. 26.

¹⁸ Naime, za razdoblje od 1356. do 1365. godine nema sačuvanih bilježničkih spisa.

¹⁹ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/IX, fol. 43'-44.

²⁰ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XII, fol. 3.

²¹ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XIV, fol. 7.

²² PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XIV, fol. 9', 12'.

²³ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XIV, fol. 23.

²⁴ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XIV, fol. 22'.

²⁵ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XIV, fol. 32.

²⁶ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/XIV, fol. 42'.

²⁷ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/I, fol. 31'.

²⁸ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/IV, fol. 1.

²⁹ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/IV, fol. 2.

Dana 30. rujna 1375. godine isti majstori plaćaju još jednom dio najamnine za rečeni vinograd,³⁰ a zatim ponovno 30. listopada iste godine.³¹ Andrija 19. listopada kupuje teren kod Crkve sv. Ivana kod Zadra,³² a 16. prosinca svjedoči.³³

Godine 1376. 2. siječnja izabire ga Katarina, udovica Mihe de Pute, izvršiteljem oporuke,³⁴ 3. travnja iste godine spominje se i kao izvršitelj oporuke Mihe de Pute,³⁵ a 2. prosinca svjedoči.³⁶

Dana 13. ožujka 1377. godine spominje se njegova kuća u blizini Crkve sv. Šime.³⁷ Andrija se 22. ožujka javlja kao svjedok zajedno s graditeljem Blažem Jakovljevim zvanim Vodopija u dokumentu kojim se graditelj Karol Ivanov obvezuje Petru, opatu Samostana sv. Kuzme i Damjana, sagraditi Crkvu sv. Ivana u Gorici.³⁸ Andrija se spominje u jednom oštećenom dokumentu 2. kolovoza iste godine,³⁹ zatim 16. kolovoza kao svjedok,⁴⁰ a ponovno se u istom svojstvu javlja 10. prosinca iste godine.⁴¹ Dana 2. veljače 1379. godine Andrija još jednom svjedoči,⁴² a zatim opet u srpnju iste godine.⁴³

Dana 6. travnja 1380. godine spominje se njegova kći Matija, redovnica u Samostanu sv. Nikole,⁴⁴ 8. travnja Andrija se spominje kao izvršitelj oporuke Radoja Dminoslavovog,⁴⁵ a 18. listopada iste godine još jednom svjedoči.⁴⁶

Ponovno se kao svjedok spominje 14. siječnja 1381. godine.⁴⁷ Dana 25. ožujka iste godine Andrija se spominje kao izvršitelj oporuke Stane, udovice postolara Radoja.⁴⁸ U tom se dokumentu uz njegovo ime nalazi oznaka »ser«. Iste godine 28. travnja krznar Luka Polišić izjavljuje da je primio od Andrije

³⁰ PAZd, ZB, Petrus de Sarçana, B I, F I/1, fol. 9.

³¹ PAZd, ZB, Petrus de Sarçana, B II, F 2, fol 9'.

³² PAZd, ZB, Petrus de Sarçana, B I, F I/1, fol. 19-19'.

³³ PAZd, ZB, Petrus de Sarçana, B I, F I/1, fol. 27.

³⁴ PAZd, ZB, Petrus de Sarçana, B I, F I/1, fol. 32'.

³⁵ PAZd, ZB, Petrus de Sarçana, B II, F 4, fol. 18'.

³⁶ PAZd, ZB, Petrus de Sarçana, B II, F 7, fol. 2'.

³⁷ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F II/V, fol. 17'.

³⁸ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/V, fol. 21'. Ovaj dokumenat potvrđuje pretpostavku N. Jakšića (Tri umjetnička i epigrafska spomenika iz Sukošana, Diadora, Sv. 10, Zadar, 1988, str. 201-203) da se natpis uzidan nad Gornjim vratima u Sukošanu odnosi upravo na Crkvu sv. Ivana u Gorici.

³⁹ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/VI, fol. 19'.

⁴⁰ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/VI, fol. 28'.

⁴¹ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/VII, fol. 25'.

⁴² PAZd, ZB, Petrus Serçana, B II, F 13, fol. 5'.

⁴³ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/XI, fol. 29'.

⁴⁴ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B II, F II/XIV, fol. 13'.

⁴⁵ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B I, F I/4, fol. 106'.

⁴⁶ T. Smičiklas, Codex diplomaticus (dalje CD) XVI, str. 129.

⁴⁷ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 16, fol. 8.

⁴⁸ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 16, fol. 24'.

70 libara,⁴⁹ 21. lipnja majstor kupuje od Venturina Pasinova brod za prijevoz soli za cijenu od 250 dukata,⁵⁰ a 24. prosinca kupuje zemlju u Lukoranu.⁵¹

Dana 3. siječnja 1382. godine sklapa zajednicu sa već spomenutim graditeljem Karolom Ivanovim Milčićem.⁵² Majstor 21. lipnja kupuje brod za prijevoz soli.⁵³ Andrija, 19. listopada zajedno s Mihom Nassis, kupuje od marangona Jurja Miljanovića iz Dubrovnika 100 modija vapna, a 30. listopada kupci plaćaju za rečeno vapno 30 libara.⁵⁴

Andrija 12. ožujka 1383. godine svjedoči,⁵⁵ a 25. travnja iste godine odredio ga je već spomenuti Nikola Mihovilov izvršiteljem svoje oporuke.⁵⁶

Dana 23. siječnja 1384. godine još jednom svjedoči,⁵⁷ zatim ponovno 14. ožujka⁵⁸ da bi se opet javio kao svjedok 25. lipnja iste godine u ugovoru kojim plemić Krešo Civalelli i marangon Grgur Jurjev Bilšić sklapaju poslovnu zajednicu.⁵⁹ U tom je dokumentu naveden kao »protomagistro comunis Iadre«.

Zadarski plemić Krešo Civalelli 23. listopada 1384. godine određuje ga izvršiteljem svoje oporuke. Također, među ostalim, određuje da se po Andrijinim uputama poprave crkve sv. Mihovila u Neviđanima na Pašmanu i sv. Krševana na otočiću Maunu.⁶⁰ Već 7. studenog iste godine majstor podnosi gradskim rektorima popis dobara Kreše Civalellija.⁶¹ U samom popisu dobara Kreše Civalellija spominje se »cedulja« iz 1384. godine što ju je napisao Andrijin sin Petar, a potpisao sam Andrija, te još jedan nedatirani dokument u kojem se majstor spominje.⁶² Kao izvršitelj oporuke Kreše Civalellija Andrija se javlja u tridesetak dokumenata, u razdoblju od 1384. do 1394. godine.⁶³

⁴⁹ *G. Ferrante*, Regesti dell' Archivio notarile di Zara (rukopis u Znanstvenoj knjižnici u Zadru) - Petrus Perençanus, Sv. 2, fol. 4'.

⁵⁰ *G. Ferrante*, n. dj. - Petrus Perençanus, Sv. 1, fol. 3'-4.

⁵¹ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B III, F IV, fol. 2.

⁵² PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B III, F IV, fol. 4.

⁵³ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B III, F III, fol. 33'.

⁵⁴ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 19, fol. 9.

⁵⁵ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B I, F I/6, fol. 192'.

⁵⁶ PAZd, ZB Iohannes de Casulis, B un, F III/1, fol. 172.

⁵⁷ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 22, fol. 2.

⁵⁸ CD XVI, str. 329.

⁵⁹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B I, F I, fol. 65'.

⁶⁰ PAZd, ZB, Raymundus de Modiis, B un, F III/1, fol. 4.

⁶¹ *J. Stipišić*, Inventar dobara zadarskog patricija Grisogona de Civalellis iz 1384. godine, Zbornik Historijskog zavoda JA, Vol. 8, Zagreb, 1977, str. 385.

⁶² *J. Stipišić*, n. dj. (59), str. 397, 403.

⁶³ 1384, 12. studenog (PAZd, ZB, Raymundus de Modiis, B un, F I, fol. 13'-14), 15. studenog (Isto, fol. 15), 8. prosinca (Isto, fol. 19'), 24. prosinca (Isto, fol. 24), 1385, 7. siječnja (Isto, fol. 25'), 26. siječnja (Articutus de Rivignano, B IV, F I, fol. 115'), 27. siječnja (Isto, B I, F I, fol. 177'), 23. travnja (Raymundus de Modiis, B un, F I, fol. 50'), 17. kolovoza (Articutus de Rivignano, B IV, F II, fol. 74'), 20. kolovoza (Isto, fol. 78), 1386, 5. i 6. svibnja (Petrus Perençanus, B III, F XII, fol.

Dana 8. siječnja 1385. godine Andrija se navodi kao procjenitelj kvalitete vapna.⁶⁴ Iste godine 28. travnja obvezuje se klesar Ivan Antunov iz Beča, stanovnik Dubrovnika, plemiću Ludoviku Vučinovu Matafaru izraditi stubište. Pri dogovoru o radu prisutan je i protomajstor Andrija Desin koji će ujedno procijeniti kvalitetu učinjenog.⁶⁵

Dana 21. svibnja iste godine obvezuje se Nikola Petra Vergilijeva trgovcu Nikoli Mihovilovu sagraditi kuću kod Glavnog trga prema zapisima od kojih se tri nalaze u Andrije.⁶⁶ No majstor je uskoro umro, pa se 11. listopada iste godine marangon Toma Ostojin obvezao Radici, udovici Petra Virgilijeva, kao izvršiteljici oporuke svog pokojnog sina Nikole, dovršiti navedenu kuću trgovca Nikole Mihovilova kod Velikog trga, po zapisima od kojih su neki pohranjeni kod Andrije.⁶⁷ Iste godine 7. kolovoza Andrija svjedoči,⁶⁸ a 20. kolovoza klesari Natal zvani Bokša Stjepanov iz Bara i Mihovil Jurjev iz Kotora obvezuju se Venturinu iz Cesene izraditi balkon poput novog balkona na Andrijinoj kući.⁶⁹ Dana 19. listopada Andrija se spominje, zajedno s plemićem Mihom Nassis, kao izaslanik gradskog vijeća u nekom sporu,⁷⁰ a dan poslije se još jednom Toma Ostojin obvezuje raditi na kući Nikole Mihovilova, prema zapisima od kojih se dva nalaze kod Andrijina sina Petra.⁷¹ Andrija se ponovno javlja 15. i 16. prosinca, kada zajedno s Jurmanom Radoslavovim unajmljuje od nadbiskupa Petra Matafara zemlju na Dugom otoku,⁷² a 21. prosinca unajmljuje kuću u vlasništvu Crkve sv. Petra Novog.⁷³

Andrija 30. siječnja 1386. godine kupuje zidinu sa tri mlina za masline kod Crkve Stomorice.⁷⁴ U tom se dokumentu majstor naziva Zeltinizich, što je vjerojatno nadimak, ili čak prezime koje se inače nije koristilo jer je bio dovoljno poznat kao protomajstor. Andrija 18. veljače još jednom svjedoči,⁷⁵

6', 7), 26. kolovoza (Articutius de Rivignano, B I, F II, fol. 55). 1387, 31. srpnja (Isto, F III/2, fol. 9'), 20. i 24. kolovoza (Isto, fol. 28'), 1388, 7. ožujka (Raymundus de Modiis, B un, F I, fol. 267), 20. prosinca (CD XVII, str. 179), 1389, 25. siječnja (Raymundus de Modiis, B un, F I, fol. 358'), 1390, 13. studenog (Vannes Bernardi de Firmo, B I, F I/4, fol. 42), 1391, 7, 13. i 20. listopada (Isto, fol. 76', Petrus de Serçana, B III, F 38, fol. 8, 9'), 1392, 9. lipnja (Isto, F 41, fol. 1), 1393, 24. rujna (Vannes Bernardi de Firmo, B I, F I/8, fol. 120'), 14. studenog (Articutius de Rivignano, B II, F VI, fol. 186'), 1394, 1. lipnja (Vannes Bernardi de Firmo, B I, F I/10, fol. 154').

⁶⁴ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 24. fol. 7.

⁶⁵ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 19.

⁶⁶ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 29.

⁶⁷ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 113'.

⁶⁸ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 68'.

⁶⁹ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 85.

⁷⁰ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 116'.

⁷¹ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 117.

⁷² PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 142', 143'.

⁷³ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B IV, F II, fol. 146'.

⁷⁴ PAZd, ZB, Iohannes de Casulis, B un, F I/3, fol. 103'.

⁷⁵ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B V, F III, fol. 23'.

a zatim opet 15. travnja.⁷⁶ Spominje se 12. lipnja kao vlasnik četvrtine određene količine nekog obrađenog kamena.⁷⁷ Dana 25. studenog kupuje teren kod Crkve sv. Dimitrija,⁷⁸ da bi ga već 9. prosinca prodao.⁷⁹

Andrija se 4. prosinca 1386. godine javlja kao svjedok u dokumentu kojim Miha Martinušić, zastupnik Pelegrine Grisogono, isplaćuje graditelja Jurja Miljanovića za gradnju Crkve sv. Duje na Pašmanu.⁸⁰

Daje u zakup 6. siječnja 1387. godine zemlju u Sutomiščici,⁸¹ 20. siječnja unajmljuje kuću kod Velikog trga u vlasništvu Crkve sv. Petra Novog,⁸² a 28. veljače javlja se kao svjedok.⁸³ Iste godine 25. listopada spominje se Andrija kao procjenitelj rada klesara Petra Nikoletovog na mlinu za masline Mihe de Rassolis.⁸⁴

Još jednom svjedoči 7. ožujka 1388. godine,⁸⁵ a 8. travnja prosuđuje, zajedno s marangonom Valentom Radoslavovim, rad Tome Ostojina na kući Nikole Mihovilova.⁸⁶ Deset dana nakon toga još se jednom spominje kao procjenjivač kvalitete vapna.⁸⁷ Iste godine 31. svibnja zastupa svog sina Petra,⁸⁸ zatim se javlja kao svjedok 26. kolovoza,⁸⁹ a 24. studenog kupuje zemlju kod Zadra.⁹⁰

Ponovno svjedoči, 8. siječnja 1389. godine zajedno s Mihom Martinušićem u kući Pelegrine Grisogono.⁹¹ Još jednom u Pelegrininoj kući svjedoči 20. siječnja,⁹² a 25. veljače svjedoči zajedno s graditeljem Nikolom Arbusjanićem u Samostanu sv. Krševana.⁹³ Dana 7. svibnja iste godine kupuje za cijenu od 200 dukata zemlju u Brdima,⁹⁴ a 30. svibnja svjedoči zajedno s marangonom Markom Markovićem.⁹⁵

Kipar Pavao Vanucijev iz Sulmone 15. srpnja iste godine obvezao se trgovcu Nikoli Mihovilovu izraditi krunu za cisternu poput one u protomaj-

⁷⁶ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B IV, F II, fol. 153'.

⁷⁷ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B IV, F III/1, fol. 37.

⁷⁸ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B I, F I/10b, fol. 371.

⁷⁹ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B I, F I/10b, fol. 376.

⁸⁰ PAZd, ZB, Atricutus de Rivignano, B I, F II, fol. 97; B IV, F III/3, fol. 7'.

⁸¹ CD XVII, str. 121-122.

⁸² PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B I, F II, fol. 112.

⁸³ PAZd, ZB, Raymundus de Modiis, B un, F I, fol. 171.

⁸⁴ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 27, fol. 14'.

⁸⁵ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B IV, F IV, fol. 156'.

⁸⁶ PAZd, ZB, Raymundus de Modiis, B un, F I, fol. 272-272'.

⁸⁷ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 28, fol. 16.

⁸⁸ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B I, F III/3, fol. 10.

⁸⁹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B I, F III/3, fol. 27.

⁹⁰ CD XVII, Str. 173-179.

⁹¹ PAZd, ZB, Raymondus de Modiis, B un, F I, fol. 350'.

⁹² PAZd, ZB, Raymondus de Modiis, B un, F I, fol. 355.

⁹³ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B un, F III/4, fol. 11'.

⁹⁴ T. Raukar, Zadar u 15. stoljeću Zagreb, 1977, str. 137; PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B I, F III/4, fol. 27.

⁹⁵ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 30, fol. 8'.

stora Andrije,⁹⁶ Isti dan Pavao i Andrija zajedno svjedoče,⁹⁷ a odmah zatim se Pavao iz Sulmone obvezao izraditi apsidu Crkve sv. Mihovila po Andrijinu nacrtu.⁹⁸

Dan poslije obvezao se graditelj Valent Radoslavov Nikoli Mihovilovu izraditi cisternu u njegovoj kući kod Velikog trga prema uputama od kojih se jedna nalazi kod Andrijina sina Petra.⁹⁹ U ugovoru pak od 21. srpnja kojim se Radoslav obvezuje raditi na cisterni kao svjedok se javlja sam Andrija.¹⁰⁰ Andrija ponovno svjedoči 30. rujna,¹⁰¹ 12. listopada¹⁰² i 22. studenog iste godine.¹⁰³

Andrija, 27. siječnja 1390. godine, kao izvršitelj oporuke Radoja Dminoslavova, isplaćuje 100 libara za radove na apsidi Crkve sv. Mihovila,¹⁰⁴ 5. veljače još jednom svjedoči,¹⁰⁵ a 8. veljače posuđuje plemiću Ivanu Krševanovu de Calcina 155 dukata.¹⁰⁶ Kupuje 23. svibnja zemljište u Polači,¹⁰⁷ a spominje se i 22. listopada iste godine kao izvršitelj oporuke Katarine, udovice Nikole kalafata.¹⁰⁸

Dana 13. studenog iste godine Andrija, kao izvršitelj oporuke Kreše Civalellija, ugovara s graditeljem Nikolom Arbusjanićem gradnju skladišta za sol u Pagu za cijenu od 1700 libara,¹⁰⁹ a 9. kolovoza 1391. godine isplaćuje mu dio zarade od 250 libara.¹¹⁰ Majstor 16. prosinca 1390. godine još jednom svjedoči.¹¹¹

Prodaje Colu Lucio iz Ascolija 3. ožujka 1391. godine jedan milijarij i osam centenarija soli po cijeni od 45 dukata po centenariju,¹¹² 6. ožujka kupuje teren u Polači za 550 dukata,¹¹³ a 11. ožujka kupuje neki teren na Pagu.¹¹⁴

⁹⁶ *I. Petricioli*, *Tragom srednjovjekovnih umjetnika*, Zagreb, 1983, str. 118, 132; PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B II, F 30, fol. 15.

⁹⁷ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B II, F IV, fol. 26.

⁹⁸ *I. Petricioli*, n. dj. (98), str. 119; PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B II, F IV, fol. 26.

⁹⁹ PAZd, ZB, Nicolaus de Flumine, B un, F I/1, fol. 2.

¹⁰⁰ PAZd, ZB, Nicolaus de Flumine, B un, F I/1, fol. 6'-7.

¹⁰¹ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano B II, F IV, fol. 35.

¹⁰² CD XVII, str. 230.

¹⁰³ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B I, F III/2, fol. 30.

¹⁰⁴ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B II, F IV, fol. 75, 85'.

¹⁰⁵ PAZd, ZB, Patrus de Serçana, B II, F 31, fol. 13'.

¹⁰⁶ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B II, F IV, fol. 85'.

¹⁰⁷ *G. Ferrante*, n. dj. - Vannes Bernardi de Firmo.

¹⁰⁸ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B II, F V, fol. 44'.

¹⁰⁹ *T. Raukar*, n. dj. str. 237; PAZd, ZB, Vannes Bernardi de Firmo, B I, F I/4, fol. 42.

¹¹⁰ *G. Ferrante*, n. dj. - Vannes Bernardi de Firmo.

¹¹¹ PAZd, ZB, Vannes Bernardi de Firmo, B I, F I/4, fol. 46.

¹¹² *G. Ferrante*, n. dj. - Vannes Bernardi de Firmo; Dakle je ukupna suma iznosila 810 dukata.

¹¹³ *G. Ferrante*, n. dj. - Vannes Bernardi de Firmo.

¹¹⁴ PAZd, ZB, Articutius de Rivignano, B II, F IV, fol. 98.

Iste godine 19. svibnja obvezuje se graditelj Nikola Mihovilov (Arbusjanić) zadarskoj plemkinji Pelegrini Grisogono sagraditi crkvu koja će se naslanjati na već postojeću crkvicu u Samostanu sv. Katarine, po uputama protomajstora. Na poštivanje uputa posebno se u ugovoru naglašava vezano uz izradu apside i prozora, a navodi se da će on i procijeniti kvalitetu urađenog.¹¹⁵ U ugovoru se, doduše, ne navodi ime protomajstora, ali je sasvim sigurno u pitanju Andrija.

Iste godine 29. svibnja Andrija se javlja među sucima pri podjeli dobara braće Luke i Maroja pok. Bogdola iz Banja,¹¹⁶ 4. srpnja iste godine kupuje solane na Pagu za 550 dukata¹¹⁷ i javlja se kao svjedok,¹¹⁸ a dva dana poslije kupuje od Zune Markova Civalelli solane na Pašmanu kod Ždrijca za 1300 dukata.¹¹⁹ Godine 1391. Andrija daje u najam brod svom sinu Petru.¹²⁰

Dana 18. ožujka 1392. godine kupuje kuću kod Porte beccarie za 330 dukata,¹²¹ a 16 srpnja iste godine posuđuje 100 dukata plemiću Benediktu Galleijs.¹²² Iste godine, 21. srpnja zajedno s Petrom Nassis, ugovara školovanje Šimuna, Krešula i Donata, sinova pok. Grgura Civalelli.¹²³

Andrija se 7. srpnja 1393. godine još jednom javlja kao svjedok,¹²⁴ a pet dana poslije svjedoči zajedno s klesarom Martinom Nikoletovim u Samostanu sv. Platona.¹²⁵ Iste godine 15. kolovoza posudio je klesarima Antunu Lovrinu iz Trevisa i Nikoli Krešulovu 56 libara¹²⁶

Dana 11. studenog 1393. godine obvezuju se braća Grgur i Bilša Bilšić nadograditi kulu u Tvrđavi sv. Mihovila po uputama (nacrtu ?) protomajstora Andrije.¹²⁷

Majstor 19. veljače 1394. godine kupuje kuću kod Porte beccarie za 71 dukat.¹²⁸ Iste godine 18. svibnja Andrija Desin sastavlja oporuku u kojoj određuje da bude pokopan kod crkve Samostana sv. Marije. Također ostavlja

¹¹⁵ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 13-13'.

¹¹⁶ *G. Ferrante*, n. dj. - Vannes Bernardi de Firmo.

¹¹⁷ *T. Raukar*, n. dj. str. 210; CD XVII, str. 367-369.

¹¹⁸ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F V, fol. 23'.

¹¹⁹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F V, fol. 24; Isto, B VI, fol. 3.

¹²⁰ *T. Raukar*, n. dj. str. 137; Navedeni dokument nisam uspio pronaći u spisima bilježnika Articutiusa de Rivignano.

¹²¹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 60.

¹²² PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B III, F 41, fol. 9.

¹²³ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B III, F 41, fol. 10.

¹²⁴ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 163.

¹²⁵ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 164'.

¹²⁶ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 170'.

¹²⁷ PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B III, F 46, fol. 23. Ovaj je ugovor objavio *I. Petri-ciolli* (Tri srednjovjekovna dokumenta o radovima na kaštelu Sv. Mihovila na Ugljanu, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Sv. 26(13), Zadar, 1987, str. 175), ali ne u cijelosti, tako da je izostao onaj dio u kojem se spominju Andrijine upute: iza »dicte turris« dolazi znak /0 = »pro quo necessario dicti fratres habere debeant (nečitko) specificatum secundum (nečitko) Andreas protomagister. Item teneatur«.

¹²⁸ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 195'.

manje svote novaca (po četiri dukata) svim zadarskim samostanima, po dvadeset libara za dote dviju siromašnih djevojaka, te određuje da se godinu dana svaki dan održava misa u Crkvi sv. Marije za spas njegove duše. Svojoj ženi Dobri određuje doživotno uživanje dobara, a povrh njene dote ostavlja joj i 300 dukata, svoju kuću kod Crkve sv. Dimitrija, te neka zemljišta. Osim još nekih manjih legata, sve svoje bogatstvo ostavlja svojim sinovima Petru, Jakovu i Zaninu da ravnopravno podijele.¹²⁹ Iste godine 1. lipnja majstor se posljednji put spominje živ, kao izvršitelj oporuke Kreše Civallellija,¹³⁰ a već 15. lipnja majstor je mrtav, to jest spominje se njegova udovica Dobra u vezi s pravljenjem popisa njegove imovine.¹³¹

No i nakon majstorove smrti njegovo se ime razmjerno često susreće u spisima vezano uz aktivnost njegovih sinova, osobito Petra koji je kao trgovac tkaninama dosta poslovaio, a 1395. godine, dakle nedugo nakon očeve smrti, troši velike svote novca (na kupnju zemlje, gradnju kuće, skladišta za sol na Pagu),¹³² to jest, po svemu sudeći, troši razmjerno obilno nasljedstvo. A koliko je Andrijina uloga protomajstora bila općepoznata, svjedoči i to da su se njegovi potomci nazivali de Proto.¹³³

LIČNOST I DJELO

Premda je pomalo zamorno, nabrojanje arhivskih vijesti o zadarskom protomajstoru Andriji Desinom nužno je za razumijevanje te po mnogočemu izuzetne ličnosti među zadarskim umjetnicima gotičkog doba. No da bi se bolje razumjela Andrijina uloga u funkcioniranju zadarske komune, treba pokušati razjasniti pojam »protomagister« koji je tako čvrsto vezan uz njegovo ime. Rekli smo već da je njegov otac Desa bio protomajstor ali nije sigurno je li tu u pitanju komunalna funkcija ili individualna titula što označava graditelja koji se ujedno bavi i projektiranjem. Kao protomajstor spominje se u zadarskim dokumentima još i Nikoleta Jadrulov 1367. i 1381. godine,¹³⁴ dakle i u doba kad je već Andrija bio protomajstor komune, pa se može zaključiti da je u pitanju bila individualna titula.¹³⁵ Sam Andrija se s titulom protomajstora javlja od 1369. godine, a od 1384. pa do smrti 1394. godine nosi titulu »protomagister comunis Iadre«. No takvo je tituliranje razmjerno rijetko pa se Andrija najčešće i u ovom razdoblju naziva jednostavno »protomagister«, pa bi se moglo zaključiti da to ni prije nije u njega bila individualna titula već komunalna funkcija, to jest da je Andrija još od 1369., ako ne i prije, bio komunalni protomajstor.

¹²⁹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B V, F III, fol. 96-97'.

¹³⁰ PAZd, ZB, Vannes Bernardi de Firmo, B I, F I/10, fol. 154'.

¹³¹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 212'.

¹³² PAZd, ZB, Petrus de Serçana, B III, F 54.

¹³³ PAZd, ZB, Simon Damiani, B VII, F I/5, fol. 143'.

¹³⁴ PAZd, ZB, Petrus Perençanus, B I, F I/V, fol. 1; Petrus de Serçana, B I, F I/6, fol. 172'.

¹³⁵ No nije nemoguće ni da je Nikoleta obnašao funkciju komunalnog protomajstora prije Andrije, pa mu je bilježnik ostavio titulu »protomagister« i u vrijeme kada to više nije bio. Na žalost, upravo spisi iz šestog desetljeća 14. stoljeća izuzetno su oskudni i ne omogućavaju razrješenje ove dileme.

Nakon Andrijine smrti dužnost protomajstora zadarske komune obnašaju Valent Radoslavov (1394-1401),¹³⁶ zatim Toma Ostojin (1401-1405)¹³⁷ i Nikola Arbusjanić (1406-1409).¹³⁸ Zanimljivo je da do prestanka obnašanja funkcije gradskog protomajstora nije u ovih majstora, kao u Andrijinu slučaju došlo smrću. Naime, Toma Ostojin je živ i nakon 1406. godine,¹³⁹ ali nije više protomajstor. Izgleda da je nakon 1409. godine, kad je Zadar potpao pod vlast Venecije, funkcija protomajstora komune ukinuta, pa se ni Arbusjanić u dokumentima od 1409. do 1427. godine više ne titulira kao protomajstor.¹⁴⁰

No poslije 1430. godine ponovno se u Zadru javljaju protomajstori Vidul Ivanov (1431-1447),¹⁴¹ Šimun Bilšić (1452-1463)¹⁴² koji se 1473. godine naziva čak i »olim protomagister«,¹⁴³ zatim Nikola Vidulić (1464-1477),¹⁴⁴ te Alegreto Pavlov »Veliki« Šibenčanin (1484-1495).¹⁴⁵ Međutim, ni jedan od ove četvorice majstora više ne nosi titulu »protomagister comunis Iadre«, vrlo rijetko su označeni kao »protomagister Iadre«, a najčešće kao »protomagister marangonorum«, što upućuje na zaključak da tijekom 15. stoljeća titula protomajstora ima sve manje značenje komunalne funkcije i pretvara se u cehovsku funkciju.

Premda se u zadarskim dokumentima, osim u pomalo nejasnom slučaju Nikoleta Jadrulova, titula »protomagister« kao komunalna ili cehovska funkcija dodjeljuje samo jednom od marangona,¹⁴⁶ u određenim se slučajevima titula protomajstora vezuje i uz neka druga imena. Tako se 1350. godine spominje Viktor Nigro iz Venecije, protomajstor zadarskog kaštela,¹⁴⁷ 1381.

¹³⁶ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B II, F VI, fol. 225; Isto, F VII, fol. 120; Isto, fol. 123; Isto, B III, F VIII, fol. 27; Petrus de Serçana, B IV, F 76, fol 9'.

¹³⁷ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B III, F VIII, fol. 128'; Isto, fol. 169'; Isto, fol. 254; Isto, F IX/1, fol. 30'; Isto, fol. 79'; Vannes Bernardi de Firmo, B I, F II/1, fol. 346.

¹³⁸ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B III, F X, fol. 25'; Isto, B IV, F IV, fol. 140.

¹³⁹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B III, F XI, fol. 4.

¹⁴⁰ Tek u jednom dokumentu 1421. godine pojavljuje se uz njegovo ime ta titula (PAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B II, F III/3, fol. 152-152'), no čini se da ju je bilježnik upisao kao podsjećanje na to da je Nikola nekad bio protomajstor, a ne kao aktualnu funkciju. O Nikoli Arbusjaniću opširnije vidi u *E. Hilje*, Zadarski graditelj Nikola Mihovilov Arbusjanić, u tisku.

¹⁴¹ PAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B IV, F V/A3, fol. 76'; Iohannes de Calcina, B II, F IV/2, fol. LXXXV.

¹⁴² PAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B II, F I/10, fol. 59'; Iohannes de Calcina, B V, F VIII/A1, fol. XXXIII; Simon Damiani, B IV, F V/15, fol. 45.

¹⁴³ PAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B VI, F IX/3, fol. XVI.

¹⁴⁴ PAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B VI, F IX/3, fol. XLIII'; ISTO F IX/7, fol. CXV'; Isto, B VI, F X/7, fol. CCXXII.

¹⁴⁵ PAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B VII, F XII/3, fol. VI; Isto, fol. XII, Isto, fol. XXXI; Iohannes Franciscus Grissinus, B II, F II/11, fol. 11'.

¹⁴⁶ Za razliku od npr. šibenskih spisa gdje titulu »protomagister« dobiva svaki iole istaknutiji graditelj.

¹⁴⁷ *J. Stipišić*, n. dj. (13), str. 72.

godine spominje se graditelj Ivan, protomajstor Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku,¹⁴⁸ a 1393. godine, u dokumentu kojim se klesari Petar Matejević iz Padove i Martin Nikoletov obvezuju popraviti cisternu u Otusu na Pašmanu, naziva se Petar protomajstorom tog posla.¹⁴⁹ Nucio Ucinelli iz Ferma naziva se pak 1405. i 1409. godine protomajstorom Kapele sv. Šime,¹⁵⁰ a 1413. godine protomajstorom Crkve sv. Marije u Fermu.¹⁵¹ Konačno, i Juraj Dalmatinac se za svog boravka u Zadru naziva protomajstorom šibenske Katedrale.¹⁵² U svim tim slučajevima očito nije u pitanju ni individualna titula ni komunalna funkcija, već posebna uloga pri određenom graditeljskom pothvatu.

Iz svega toga se može zaključiti da bi termin »protomagister« u najširem smislu trebalo razumjeti kao »glavni graditelj«, ali u najmanje tri različita značenja. Kao individualna titula označava graditelja koji je ujedno i projektant, kao komunalna funkcija označava nadzornika (ali i procjenitelja) javnih građevinskih radova, te službeni autoritet u svim sporovima vezanim uz graditeljske zahvate, a u pojedinim slučajevima označava majstora koji rukovodi radovima na određenom graditeljskom zadatku.

U Andrijinu slučaju može se govoriti o prva dva značenja termina »protomagister«, ali on se po načinu na koji radi dosta razlikuje od ostalih majstora što nose tu titulu. Već sama množina podataka otkriva ga kao jednu od najčešće spominjanih ličnosti uopće u spisima iz 14. stoljeća, što samo po sebi svjedoči o njegovoj prisutnosti u svakodnevnom životu komune. A sadržaj pojedinih dokumenata nedvojbeno pokazuje da je bio razmjerno imućan (osobito u odnosu na druge pripadnike puka), te vrlo ugledna ličnost u gradu. O tome svjedoči i to da je u nekim dokumentima označen kao »ser«. Takav je izričaj u bilježničkim spisima 14. stoljeća redovito rezerviran za plemiće, a jedini pućanin osim Andrije kojemu se u dokumentima ta oznaka povremeno dodjeljuje jest trgovac tkaninama Nikola Mihovilov, jedan od najbogatijih građana Zadra. Njegove dijelom potvrđene, a dijelom naslućene veze s takvim ličnostima, kao što su rogovski opat Petar Zadranić,¹⁵³ Mihovil Nassis, Krešo Civalelli,¹⁵⁴ trgovac suknom Nikola Mihovilov,¹⁵⁵ Pelegrina Grisogono¹⁵⁶ i

¹⁴⁸ PAZd, ZB, Iohannes de Casulis, B un, F I/1, fol. 2.

¹⁴⁹ E. Hilje, n. dj. (2), str. 161.

¹⁵⁰ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B IV, F IV, fol. 130; Isto, B III, F X, fol. 34.

¹⁵¹ PAZd, ZB, Articutus de Rivignano, B III, F XII/1, fol. 55'.

¹⁵² PAZd, ZB, Simon Damiani, B II, F III/13-14, fol. 31'.

¹⁵³ Usporedi I. Petricioli, Graditeljska djelatnost rogovskog opata Petra Zadranića, »Biogradski zbornik 1«, Zadar, 1990, str. 381-391.

¹⁵⁴ Usporedi J. Stipišić, n. dj. (61), str. 375-384.

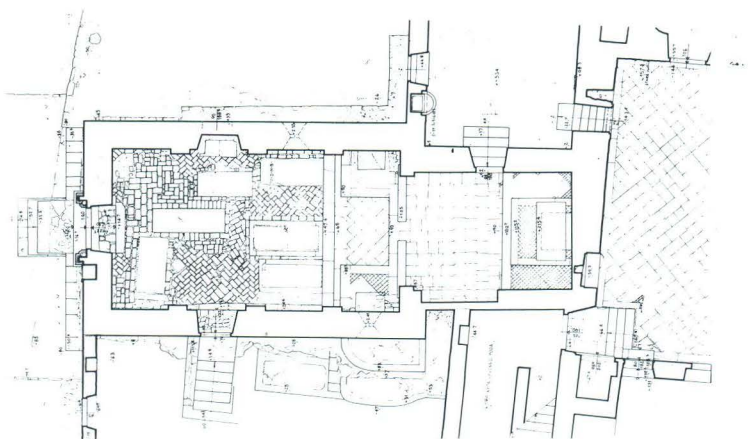
¹⁵⁵ Ličnost Nikole Mihovilova još nije u zadarskoj historiografiji dovoljno osvjetljena. Ipak, spomenimo da je on bio sin suknara Mihovila, najbogatijeg Zadranića svih vremena (usporedi J. Stipišić, n. dj. (61), str. 380), te da je bio pravi mecena umjetničke djelatnosti (usporedi I. Petricioli, n. dj. (1), str. 17).

¹⁵⁶ Usporedi E. Hilje, Osvrt na najraniju povijest Crkve i samostana sv. Duje na Pašmanu, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Sv. 28(15), Zadar, 1989, str. 135-141.

¹⁵⁷ Usporedi N. Jakšić, Zadarska plemićka porodica Martinušić-Pećar, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Sv. 30 (17), Zadar, 1992, str. 109-114.

Miha Martinušić¹⁵⁷ pokazuju na to da je premda pučanin te zbog toga izuzet od bilo kakve upravne funkcije u gradu, bio vrlo blizak krugovima koji su vodili komunu tijekom anžuvinskog razdoblja.¹⁵⁸

Navedeni dokumenti otkrivaju i Andrijine veze sa svim važnijim umjetnicima onoga doba, u prvom redu graditeljima: s Blažem Jakovljevim Vodopijom, Karolom Ivanovim Milčićem, Jurjem Miljanovićem iz Dubrovnika, Markom Markovićem, Grgurom i Bilšom Bilšić, Tomom Ostojinim, Valentom Radoslavovim, Nikolom Mihovilovim Arbusjanićem, Pavlom Vanucijevim iz Sulmone, Martinom Nikoletovim, Antunom Lovrinim iz Trevisa, te Nikolom Krešulovim. Dakako da je sama funkcija gradskog protomajstora uvjetovala njegovu prisutnost u gotovo svim značajnijim graditeljskim radovima, no učestalo spominjaje njegovih uputa, zapisa i nacрта u novopronađenim dokumentima na nov način osvijetljenje i samu Andrijinu ličnost, ali i neka obilježja procesa recepcije određenih stilskih (gotičkih) oblika u anžuvinskom Zadru.

Crkva sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu, tlocrt (planoteka Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru)

U tom je smislu višestruko znakovito da se protomajstor Andrija Desin ni u jednom od brojnih dokumenata ne javlja kao graditelj,¹⁵⁹ ali je u tri graditeljska ugovora jasno određen kao arhitekt, a još se u nekolicine spominju pisane upute (možda s nacrtima) koje se nalaze kod njega, pa se dosta pouzdano može zaključiti da je i u tim slučajevima bio projektant cjelokupne gradnje ili pojedinoga njezina elementa. Nije bez značaja ni podatak da je njegova

¹⁵⁸ Usporedi N. Jakšić, Osnutak Franjevačkog samostana na Pašmanu 1392. godine, »Prijatelj zbornik I« - Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 32, Split, 1992.

¹⁵⁹ Treba ipak pretpostaviti da se u mladosti bavio graditeljskom djelatnošću, to više što su spisi iz tog doba (šezdesete godine 14. stoljeća) sasvim oskudni.

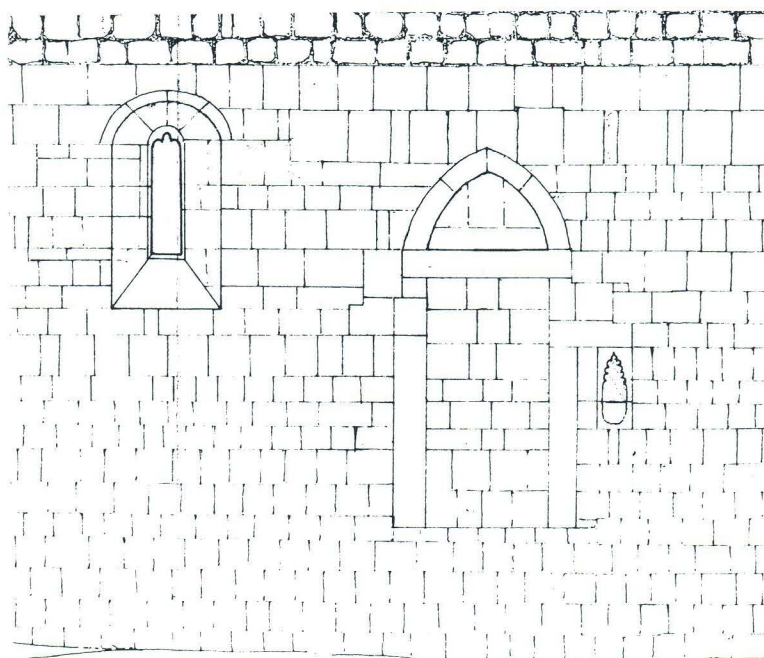

Andrija Desin (?) / nepoznati graditelj, Crkva sv. Kuzme i Damjana, Čokovac na Pašmanu,
unutrašnjost apside

vlastita kuća služila kao uzor za nove izrađevine (balkon, kruna cisterne) dakle, bila je moderna, to jest stilski napredna, a i njegova prisutnost prilikom isplate za dovršenje nekih građevina (Crkva sv. Ivana u Gorici i Crkva sv. Duje na Pašmanu) mogla bi biti vezana ne samo uz njegovu ulogu komunalnog protomajstora, nego i uz ulogu projektanta (arhitekta). A izgleda da su

se i nakon njegove smrti koristili neki njegovi nacrti. Naime, 20 ožujka 1414. godine obvezao se Franul Stravilo raditi na Crkvi sv. Katarine po nacrtima koji su se nalazili kod Andrijina sina Jakova.¹⁶⁰ Stoga se može zaključiti da Andrija uopće nije bio graditelj, osim možda u mladosti, već prije svega arhitekt i to po svemu sudeći jedini značajniji arhitekt tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 14. stoljeća, dakle u razdoblju blagostanja i poleta graditeljske djelatnosti na širem području komune.

Postavlja se stoga pitanje kakav je to stilski iskaz u zadarskom graditeljstvu druge polovine 14. stoljeća kojega je Andrija bio nositelj i promicatelj. Pored nedvojbeno Andrijina projekta - svetišta Crkve sv. Mihovila, odgovor na to trebao bi dati izgled onih građevina na zadarskom području za koje s dosta pouzdanosti možemo utvrditi da su građene tijekom anžuvinskog razdoblja, to jest u vrijeme kad je Andrija očigledno bio ključna ličnost pri definiranju određenih stilskih iskaza u graditeljstvu.

Andrija Desin (?) / nepoznati graditelj, Crkva sv. Kuzme i Damjana, Čokovac na Pašmanu, detalj prozora i bočnog portala (planoteka Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru)

U prvom redu ističe se u tom smislu graditeljska djelatnost rogovskog opata Petra Zadrana koji je u razdoblju od 1369. do 1376. godine dao pregraditi u gotičkim oblicima tri romaničke građevine na posjedima Samostana sv. Kuzme i Damjana (na Čokovcu, u Rogovu i Gorici), te sagraditi jednu

¹⁶⁰ PAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B I, F I/10, fol. 542.

novu (u Sv. Filipu i Jakovu).¹⁶¹ Nažalost, od te četiri građevine samo su dvije sačuvale izgled što su ga dobile rečenom pregradnjom - samostanska Crkva sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu na Pašmanu i Crkva sv. Mihovila (danas sv. Roka) u Rogovu. Uočljivo je za obje ove građevine da je prilikom pregradnje poštovana tlocrtna dispozicija ranije romaničke crkve koja je bitnije izmijenjena tek u apsidalnom dijelu gdje su umjesto plitkih polukružnih apsida izvedene razmjerno duboke pravokutne apside, čak ponešto predimenzionirane u odnosu na veličinu crkava. Razlozi koji su naveli opata Petra da poduzme rečene gradnje bez sumnje su višestruki. Prvi je vezan uz svojevrsnu obnovu funkcioniranja samostana nakon stradanja tijekom zadarsko-mletačkih sukoba sredinom 14. stoljeća,¹⁶² pri čemu je, izgleda, najviše stradao kompleks na Čokovcu, pa su bez sumnje bili potrebni određeni popravci. Drugi, vjerojatno najvažniji, razlog zasigurno je proizlazio iz funkcionalnih potreba. Naime, pomalo predimenzionirane pravokutne apside crkava na Čokovcu i u Rogovu nesumnjivo su trebale poslužiti za smještaj kora, elementa koji se, osobito u samostanskim crkvama, tijekom 14. stoljeća upravo neizostavno javlja, a koji se u skučenom prostoru polukružnih romaničkih apsida praktički nije mogao postaviti. Treći je razlog, donekle povezan s ovom funkcionalnom promjenom, cjelokupna modernizacija izgleda građevina, to jest njihovo prilagođivanje ukusu novog vremena.¹⁶³ Dakako da je ta »gotizacija« rečenih građevina najuočljivija na svetišnim prostorima koji su potpuno novi (a i inače u gotičkom graditeljstvu naših krajeva stilski najupečatljiviji elementi), ali se i u ostalim dijelovima građevina, u kombinaciji s romaničkim elementima (portalima i prozorima) javljaju i gotički oblici (unutarnja silueta s karakterističnim gotičkim »nosovima« prozora na crkvi na Čokovcu, te preslica vrh pročelja crkve u Rogovu).

Razložno je pretpostaviti da se pri ovakvoj stilskoj modernizaciji crkvenih prostora opat Petar konzultirao ili sasvim direktno naručivao projekte od tada jedinog pravog arhitekta u Zadru protomajstora Andrije Desina. Na tu suradnju upućuje podatak da se Andrija javlja kao svjedok u ugovoru između opata Petra i graditelja Karola Ivanova vezanom uz pregradnju Crkve sv. Ivana u Gorici, ali i sasvim uočljivim stilskim podudarnostima između izvedbe svetišnog prostora Crkve sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu i izvedbe apside Crkve, sv. Mihovila u Zadru što ju je po Andrijinim nacrtima sagradio Pavao Vanucijev iz Sulmone. Apsida Crkve sv. Kuzme i Damjana ima oblik ponešto nepravilnog pravokutnika (oko 5,50x4,95 m), presvođena je križno-

¹⁶¹ Opširnije o tome vidi u *I. Petricioli*, n. dj. (153).

¹⁶² Vidi *I. Petricioli*, n. dj. (153), str. 381-382.

¹⁶³ Naime, tijekom 14. stoljeća popularnost benediktinskog reda u znatnoj mjeri opada. Ukusu novog doba nije više odgovarala strogost i zatvorenost benediktinaca, pa se oni više nisu mogli natjecati s popularnošću propovjedničkih redova. Opat Petar, zasigurno iznimna ličnost u onovremenim zadarskim crkvenim krugovima, bez sumnje je osjetio ovu promjenu i pokušao, u okvirima regule, izvesti svojevrsnu modernizaciju samostana. Koliko se ta modernizacija odnosila na funkcioniranje samostanskog života i odnos s vjernicima, teško je reći ali je očito da je izgled i uređenje crkvenih prostora odgovaralo toj tendenciji.

rebrastim svodom s polukružnim rebrima što se oslanjaju na konzole u kutovima, a prema unutrašnjosti crkve otvara se jednostavnim prelomljenim lukom (s tek malo zašiljenim vrhom koji sugerira sedlasti luk). U istoj građevnoj fazi pregrađeni su i bočni prozori »koji doduše imaju polukružni (romanički) luk, ali im unutarnji okvir ima gotičku siluetu«,¹⁶⁴ te južni bočni portal, dok je glavni portal izrađen u vrijeme opata Petra Malipiera u prvoj četvrtini 15. stoljeća.¹⁶⁵ No gotički su elementi organski uklopljeni u romani-

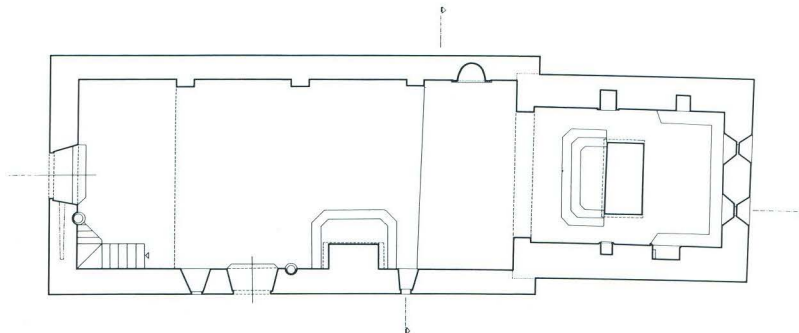
Andrija Desin (?) / nepoznati graditelj, Crkva sv. Kuzme i Damjana, Čokovac na Pašmanu, detalj prozora

čku koncepciju crkve, bez pretjeranog ukrašavanja ili promjene izvorne arhitektonske artikulacije. Dakako da takav skroman stilski iskaz nije dovoljan argument za nedvojbenu atribuciju, ali u svjetlu uloge što ju je Andrija igrao u onovremenom zadarskom graditeljstvu smatram da mu s velikom dozom sigurnosti možemo pripisati projekt obnove Crkve sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu.

¹⁶⁴ *I. Petricioli*, n. dj. (153), str. 382.

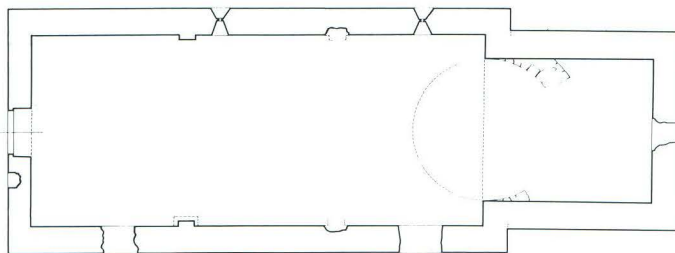
¹⁶⁵ Usporedi *I. Petricioli*, n. dj. (153), str. 382.

Svetište Crkve sv. Mihovila u Rogovu (6,50x6,25 m) izrađeno je skromnije (i jeftinije) od onoga na matičnoj crkvi samostana. Umjesto križno-rebrastog upotrijebljen je jednostavan prelomljeni svod, a na začelnom zidu isklesana su dva vitka gotička prozora koji, izvana imaju polukružne lukove, a iznutra profilaciju s »nosom«, te na određeni način korespondiraju s prozorima na crkvi na Čokovcu. Vrlo je vjerojatno da je i pri ovoj pregradnji Andrija igrao određenu ulogu, ali s obzirom na jednostavnost izvedbe možemo pretpostaviti da su u pitanju bile tek osnovne upute, svakako manje detaljne nego za pregradnju crkve na Čokovcu ili Crkve sv. Mihovila u Zadru.

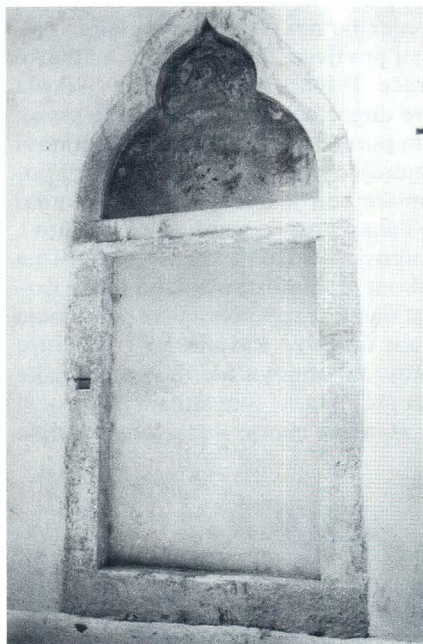
Crkva sv. Roka u Rogovu, tlocrt (plamoteka Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru)

Još jedna benediktinska crkva na zadarskom području pregrađena je, vjerojatno u isto doba, u jednakom duhu kao i Crkva sv. Mihovila u Rogovu. Naime, i crkva Samostana sv. Ambroza u Ninu dobila je umjesto plitke polukružne apside razmjerno predimenzioniranu pravokutnu apsidu (oko 5,40x6,20 m) s prozorčićem na začelnom zidu. Nažalost, originalni svod te apside nije se sačuvao, ali se može pretpostaviti da je bio sličan onom u Rogovu, a sama vrsta pregradnje upozorava na istu funkcionalnu namjenu, to

Crkva sv. Ambroza u Ninu, tlocrt (planoteka Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru)

jest postavljanje kora. Možemo tek nagađati da je i u ovom slučaju, pri uvođenju stilski i funkcionalno nove koncepcije, konzultiran protomajstor Andrija.¹⁶⁶

Andrija Dešin (?) / nepoznati klesar,
Crkva sv. Šime, Zadar, bočni portal

Andrija Dešin (?) / nepoznati klesar,
Crkva sv. Šime, Zadar, prozor

Vjerojatno je prema Andrijinu projektu bio obnovljen sjeverni brod Crkve sv. Šime (nekad Crkva sv. Stjepana) u Zadru. Valjda je zbog trošnosti čitav sjeverni zid ranokršćanske građevine porušen i iznova podignut, pa je u njemu otvoren bočni portal i tri prozora. To se zacijelo dogodilo prije 1385. godine kada se spominje novopodignuta kapela lijevo od kora (sjeverna apside).¹⁶⁷ Portal je danas zazidan, a sastoji se od jednostavno klesanih dovratnika i nadvratnika, te naglašeno sedlastog luka koji uokviruje lunetu. Prozori su klesani nešto finije, s perforacijom koja podsjeća na onu na prozorima Crkve sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu, no izrađena je nešto bogatije.

¹⁶⁶ Pretpostavka da bi se na ovu pregradnju odnosila vijest o radu graditelja Jurja Vidulića na Crkvi sv. Ambroza 1467. godine (*I. Petricioli*, Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjeg i novog vijeka, Radovi Instituta JAZU u Zadru, Sv. 16-17, Zadar, 1969, str. 33) ne smatram vjerojatnom upravo zbog duha u kojem je pregradnja izvršena.

¹⁶⁷ Usporedi *E. Hilje*, Bilješke o zidnom slikarstvu u Zadru koncem 14. i početkom 15. stoljeća, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Sv. 29 (16), Zadar, 1990, str. 243.

Od dokumentiranih, barem djelomično sačuvanih projekata protomajstora Andrije Desina, nužno je spomenuti radove na obnovi Kaštela sv. Mihovila na Ugljanu. Naime, u ugovoru vezanom uz obnovu glavne kule (donžona) kaštela¹⁶⁸ što su je trebali izvesti braća Grgur i Bilša Bilšić 1393. godine navode se nekakve upute (nacrti ?) protomajstora Andrije. Nažalost, upravo je ta kula znatno stradala,¹⁶⁹ pa o njezinu nekadašnjem izgledu svjedoči samo jedna fotografija u Brunellijevoj povijesti Zadra¹⁷⁰ koja međutim ne otkriva detalje izvedbe. No rad braće Bilšić, kao i poslije Nikole Arbusjanića, tek je dio opsežnije i nadasve dugotrajne obnove kaštela što su ga Mlečani najvjerojatnije velikim dijelom porušili. Naime, podaci o obnovi sežu još u 1366. godinu,¹⁷¹ a sasvim je vjerojatno da je već od početka postojao barem okvirni plan cjelokupne obnove koji je eventualno pri obnovi pojedinih dijelova detaljnije razrađivan. Takav projekt graditeljske obnove tvrđave, čak i kad ne bi bilo podatka iz ugovora s Bilšićima, trebalo bi na osnovi podataka o njegovoj ulozi u zadarskom graditeljstvu anžuvinskog razdoblja pripisati protomajstoru Andriji, ali podatak iz rečenog ugovora otklanja svaku sumnju. Stoga smatram da i ostale dijelove kaštela koji iskazuju određene stilske karakteristike što ih vezuju uz obnovu u doba anžuvinske vlasti treba smatrati ostvarenjem Andrijina projekta. U tom smislu pozornost privlače dvije kule s jugozapadne strane. »One su nepravilnog tlocrta i nisu

Andrija Desin (?) / nepoznati graditelj, Kaštel sv. Mihovila, Ugljan, jugozapadne kule

¹⁶⁸ Usporedi *I. Petricioli*, n. dj. (127), str. 174.

¹⁶⁹ Usporedi *I. Petricioli*, n. dj. (127), str. 166.

¹⁷⁰ *V. Brunelli*, *Storia della città di Zara*, Venezia, 1913, str. 459.

¹⁷¹ Usporedi *I. Petricioli*, n. dj. (127), str. 171.

simetrične jedna u odnosu na drugu. Zapadna ima s vanjske strane zakošeno podnožje, 'škarpu'. One su najbolje sačuvani dio kaštela. Presvođene su prelomljenim gotičkim svodovima koji prate nepravilnost tlocrta. Svodovi se nalaze u visini ophodnog hodnika. Zapadna kula je prema unutrašnjosti kaštela zatvorena s velikim otvorom u obliku gotičkog luka, koji je naknadno zazidan.«¹⁷² Dakako, utilitarne fortifikacijske građevine bitno se razlikuju u izvedbi od sakralnih građevina, no profinjena jednostavnost u upotrebi karakterističnih gotičkih elemenata i ovdje ukazuje na mogući Andrijin projekt.

Andrija Desin (?) / nepoznati graditelj, Kaštel sv. Mihovila, Ugljan, južna kula (detalj)

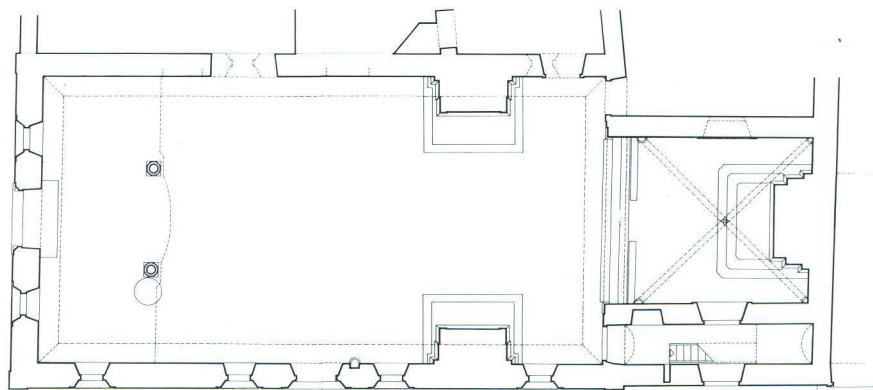
Najejelovitije sačuvana izvedba dokumentiranog Andrijina projekta jest apsida zadarske Crkve sv. Mihovila (također izvorno romaničke građevine) što ju je 1389. godine po njegovu nacrtu gradio Pavao Vanucijev iz Sulmone. Apsida je ponešto nepravilna kvadratnog tlocrta (oko 6,55x6,55 m), presvođena križno-rebrastim svodom s rebrima jednostavne kružne profilacije što se oslanjaju na konzole u kutovima. Prema glavnom brodu otvara se jednostavno prifiliranim prelomljenim lukom, a na sjeveroistočnom i jugozapadnom zidu otvoren je po jedan jednostavni prozor (originalni izgled prozora nije sačuvan).¹⁷³

¹⁷² I. Petricioli, n. dj. (127), str. 166.

¹⁷³ Crkva sv. Mihovila obnovljena je u neogotičkim oblicima 1869. godine, no svetište je tom prilikom uglavnom zadržalo svoj prijašnji izgled (usporedi M. Stagličić, Neogotička obnova franjevačkih samostana u Zadru, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Sv. 24 (11), Zadar, 1985, str. 104).

Andrija Desin / Pavao Vanucijev iz Sulmone, Crkva sv. Mihovila, Zadar,
unutrašnjost apside

Crkva sv. Mihovila u Zadru, tlocrt (planoteka Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru)

Od majstorovih projekata koji nisu sačuvani treba spomenuti crkvu Samostana sv. Katarine (na staroj lokaciji) što ju je 1391. godine gradio Nikola Arbusjanić, zatim kuću (zapravo palaču) trgovca Nikole Mihovilova u blizini Velikog trga, u gradnji koje je sudjelovalo nekoliko majstora (Nikola Petra Vergilijeva, Toma Ostojin, Pavao iz Sulmone, Valent Radoslavov),¹⁷⁴ te vlastitu majstorovu kuću, a možda i Crkve sv. Ivana u Gorici i Crkvu sv. Duje na Pašmanu.¹⁷⁵

Prema navedenom može se zaključiti da je protomajstor Andrija Desin po mnogočemu jedinstvena ličnost u okvirima zadarske umjetnosti 14. stoljeća. Njegov se umjetnički profil očito formirao na tragu pročišćenog i nadasve jednostavnog stilskog iskaza koji je u naše krajeve stigao preko franjevac i dominikanaca. U svojim projektima Andrija bitne elemente novog stila (prelomljene lukove, križno-rebraste svodove, gotički profilirane prozore, kvadratne apside...), kao odlike modernog, nenametljivo uklapa u čvrste strukture kamenih zidnih masa, održavajući tako na određeni način i kontinuitet s preživjelim, još uvijek i te kako prisutnim romaničkim graditeljskim oblicima. Upravo stoga njegove adaptacije romaničkih građevina nisu gruba intervencija koja poništava stilski iskaz prethodne epohe, već sretna nadopuna, koja na osnovi postojećeg dograđuje elemente novog stila. A čini se da je i prilikom novih gradnja Andrija čuvao taj kontakt s tradicijama romaničkog graditeljstva (u smislu funkcioniranja punih zidnih masa ravnih ploha) te je, istovremeno tradicionalan i moderan, predstavljao oličenje ukusa što ga ispoljava čitavo dalmatinsko graditeljstvo druge polovine 14. stoljeća.

Podaci o djelatnosti Andrije Desina važni su i u okviru širih promišljanja o kasnosrednjovjekovnom graditeljstvu u Hrvatskoj. Naime, premda je to poznato, nedovoljno se ističe da su u procesu realizacije, posebice znatnijih arhitektonskih cjelina, izrada projekta i sama graditeljska izvedba dva odvojena zadatka koja obično ne obavlja ista ličnost. U tom su smislu karakteristične brojne vijesti o nekakvim nacrtima ili uputama koje graditelj dobiva prilikom započinjanja posla. Od zadarskih primjera možemo spomenuti izradu svodova sakristije Katedrale za koju je Luka Ivana Gaje dobio nekakve nacрте¹⁷⁶ i izradu pročelja Crkve sv. Marije Velike za koju je Petar Berčić dobio nacрте što ih je korigirao slikar Vittore Crivelli.¹⁷⁷ Dakako, kod manjih jedno-

¹⁷⁴ U okviru te kuće nalazila se i privatna kapela, koju je 1387-88. godine ukrasio freskama slikar Blaž Lukin Banić (usporedi *E. Hilje*, n. dj. (167), str. 245-246, 248-249), a poliptih za nju izradili su drvorezbar Martin Hermanov i slikar Menegelo Ivanov de Canali (usporedi *I. Petricioli*, n. dj. (1), str. 116-117). Cijelu tu kuću, zajedno s crkvom, poklonio je Nikola Mihovilov 17. lipnja 1412. godine Samostanu sv. Katarine (PAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B I, F I/9, fol. 273), pa je po svemu sudeći upravo taj prostor poslužio kao osnova za novu lokaciju rečenog samostana.

¹⁷⁵ Sigurno su i neki drugi graditeljski radovi obavljani u drugoj polovini 14. stoljeća mogli biti vezani uz Andrijin projekt ili barem upute, premda za to nemamo direktnih potvrda.

¹⁷⁶ Vidi *C. Fisković*, n. dj. (1), str. 135, bilj. 21a.

¹⁷⁷ Vidi *C. Fisković*, Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. LII, Split, 1950, str. 26-28.

stavnijih građevina naručitelji su se najčešće zadovoljavali ponekom jednostavnom uputom ili ugledanjem na već postojeću građevinu prepuštajući graditelju detalje artikulacije, ali što je građevina kompliciranija, to su i upute i nacrti opsežniji.¹⁷⁸ Međutim, bilo je i slučajeva da je ista osoba ujedno projektant i izvođač radova (npr. Juraj Dalmatinac na šibenskoj Katedrali), ali to je prije iznimka nego pravilo. Jasno je da izgled građevine ponekad do u detalje određuje naručitelj (ili naručitelji) a ne izvođači, no pri tom se postavlja pitanje na osnovi kakvog iskustva i s kakvim znanjima (u prvom redu tehničkim) naručitelji osmišljavaju željene projekte. Obično se budući da su najčešće u pitanju obrazovani predstavnici plemstva i klera, smatra da je kombinacija naručitelja koji zna što hoće i graditelja koji zna kako će to izraditi dovoljna,¹⁷⁹ ali podaci o aktivnosti protomajstora Andrije otkrivaju da je barem ponekad pri tome posredovala i treća (stručna) ličnost - arhitekt. Koliko je to bila uobičajena pojava u svim većim zahvatima, teško je pouzdano utvrditi, uslijed oskudnosti i nepotpune istraženosti arhivskih izvora, vjerojatno je i u ostalim dalmatinskim gradovima bilo ljudi koji su se bavili upravo projektiranjem građevina. A prema dosadašnjim spoznajama, zadarski protomajstor Andrija Desin prvi je po imenu poznati hrvatski arhitekt.

¹⁷⁸ Tako su Andrija Aleši i Nikola Firentinac prilikom započinjanja Kapele sv. Ivana u trogirskoj katedrali dobili pun kovčeg nacrtu i uputa (usporedi *I. Fisković*, »Nebeski Jeruzalem« u kapeli Blaženog Ivana Trogirskog, »Prijeteljev zbornik« - Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 32, Split, 1992, str. 448).

¹⁷⁹ Takav odnos kod gradnje spomenute trogirске kapele uvjerljivo obrazlaže *I. Fisković*, n. dj. str. 486-494.

IL PROTOMAESTRO ZARATINO ANDRIJA DESIN

Emil Hilje

Il protomaestro Andrija Desin è una delle personalità ricordate più spesso negli scritti notarili della città di Zara nel corso del XIV secolo. Possiamo seguirne l'attività dal 1350 al 1394, documenti ritrovati di recente testimoniano che era particolarmente facoltoso e legato alle personalità più in vista del circolo oligarchico zaratino e, quale protomaestro comunale, anche alla maggior parte degli architetti di quel tempo. Risulta inoltre che Andrija non era solo costruttore, come si è ritenuto finora, ma soprattutto progettista-architetto, e che i suoi progetti e le sue direttive improntarono tutti i maggiori interventi edilizi nella Zara angioina.

I documenti hanno confermato che progettò la ricostruzione del castello di S. Michele sull'isola di Ugljan e del presbiterio della chiesa di S. Michele a Zara, e della chiesa del convento di S. Caterina e del palazzo del mercante Nikola Mihovilov che non si sono conservati. In base alle concordanze stilistiche, invece, e tenendo presente il ruolo avuto dal maestro nella diffusione delle forme architettoniche gotiche, si può presumere sua anche la progettazione della ricostruzione e della costruzione delle chiese nei possedimenti del convento di Rogovo (Ćokovac, Rogovo, Gorica, Sv. Filip i Jakov), e forse del presbiterio della chiesa di S. Ambrogio a Nin, e della ricostruzione della navata nord della chiesa di S. Simeone a Zara.

Le opere citate rivelano il protomaestro Andrija come il rappresentante di un'espressione stilistica depurata e semplificata, che combina le forme base dell'arte gotica (le absidi quadrate, le volte a crociera costolonate, gli archi acuti, la perforazione caratteristica delle finestre) con l'inclinazione tradizionale verso le solide strutture delle masse murarie in pietra. Inoltre, il suo ruolo di progettista in tutti i maggiori interventi edilizi a Zara, getta nuova luce anche sul quadro complessivo del processo di realizzazione dei complessi architettonici della Dalmazia di quel tempo, vale a dire, dimostra che accanto al committente e all'esecutore dei lavori, vi era spesso una terza figura di esperto - l'architetto, che organizzava l'articolazione artistica dell'edificio.